

KOALIČNÉ A NAPOLEONSKÉ VOJNY A ICH DÔSLEDKY

Doc. PhDr. Vladimír **SEGEŠ**, PhD.

ÚVOD

Francúzska buržoázna revolúcia, ktorá vypukla 14. júla 1789 útokom parížskeho ľudu na Bastilu, sa stala začiatkom novej dejinnej epochy. Revolúcia pretrhala poddanské putá a umožnila zrod rovnoprávneho občana. Súčasne tak definitívne vyvrátila korene starého prežitého feudálneho režimu a umožnila nástup nových, kapitalistických vzťahov. Pod jej vplyvom sa začali triasť i rúcať tróny, menila sa politická tvár a mapa Európy, ale aj hynuli státisíce ľudí na bojiskách.

1 ZMENY VO VOJENSTVE

Spoločenské zmeny vyvolané francúzskou revolúciou mali zásadný význam aj pre ďalší vývoj vojenstva. Starú kráľovskú armádu, ktorá zanikla vo víre revolúcie, nahradila nová armáda budovaná na úplne odlišných princípoch. Roku 1793 bola vo Francúzsku zavedená všeobecná branná povinnosť pre mužov vo veku 18 – 25 rokov. Povinná vojenská služba sa skrátila na 2 až 6 rokov, ale prepustení vojaci tvorili zálohu, z ktorej ich mohli v prípade potreby opäť povolať do zbrane. Prechod k tomuto systému dopĺňovania umožnil vytvorenie masovej armády, akou nedisponoval žiaden dovtedajší štát. Už na jar 1794 mala francúzska armáda podľa odhadu asi 1 200 000 mužov. Navyše, bola to nielen masová, ale aj národne jednoliata armáda, v ktorej prevládala revolučný i demokratický duch a panovalo silné vlastenecké oduševnenie. Tieto morálne faktory súčasne kompenzovali pomerne slabú vycvičenosť a neraz i nedostatočnú disciplínu novej armády najmä v období jej začiatkov.

Nová taktika a stratégia revolučnej francúzskej armády, ktorá musela od prvých dní hájiť mladú republiku, vznikla vlastne viac-menej z núdze. Na dôkladný výcvik masy odvedencov či dobrovoľníkov nebol čas. Vojaka oboznámili len s najnevyhnutnejšími zásadami a vzápätí nasadili do boja. Takýto vojak, nezaťažený kasárenským drilom ani šablónovitou bojovou činnosťou, sa na bojisku správal úplne prirodzene, strieľal z každej pozície, kryl sa a prekvapoval nepriateľa nečakanosťou reakcií.

Istým problémom revolučnej armády bol spočiatku nedostatok dôstojníkov. Väčšina starých dôstojníckych kádrov z radov aristokracie armádu opustila. Revolúcia tak otvorila cestu ku kariére mladým, talentovaným a odvážnym mužom, ktorých výsadou nebol vznešený rodokmeň, ale ich vlastné schopnosti. Jedným z týchto mladých veliteľov bol aj Napoleon Bonaparte, ktorý sa už ako 24-ročný stal generálom. Podobne sa k maršalskej palici pripravovalo tiež niekoľko Napoleonoých rovesníkov. Aj medzi generálmi neskoršej cisárskej *Grande Armée*, čiže Veľkej armády, bol nejedným bývalý radový vojak.

Obrázok 1: Napoleon Bonaparte

POZNÁMKY

Francúzska armáda pomerne skoro zanechala kordónovú stratégiu a lineárnu taktiku a nahradila ju taktikou kolón a rozptýlených útvarov – reťazí či rojníc strelcov (*tiraillierov*). Toto opatrenie bolo vynútené predovšetkým tým, že nedostatočne vycvičená armáda by nedokázala udržať lineárnu bojovú zostavu. Nový princíp stratégie spočíval v aktívnej útočnej činnosti. Cieľom bolo zhromaždenie mohutných síl na rozhodujúcom mieste, získanie početnej prevahy v príslušnom smere a zničenie nepriateľa v rozhodujúcej bitke. Vďaka taktike kolón

a rozptýlených útvarov mohla armáda bojovať aj v členitom teréne, pružnejšie manévrovať a prenasledovať nepriateľa. Velitelia mohli sústreďovať sily podľa potreby v hlavnom smere útoku alebo dopĺňať útočné kolóny vojakmi z hĺbky. Oproti lineárnej taktike, ktorej hlavným cieľom bolo zatlačenie nepriateľa z obrannej čiary, sa presadzovalo úsilie zničiť živú silu nepriateľa. Preto vzrástla úloha delostrelectva, bodákového útoku, presnej strelby a vzájomnej podpory jednotlivých druhov vojsk. Proti dlhej a plynkej línii protivníka nasadzovali Francúzi nielen voľné formácie pešiakov, ale stále častejšie zovreté formácie kolón v hĺbke 16 radov, ktoré vytváral pechotný prápor. Išlo o veľmi pohyblivé útvary, ktoré umožňovali rýchly prechod z pochodového do bojového tvaru, čiže z pochodovej do bojovej kolóny. Aj v boji sa ľahko uvoľňovali a opäť zoraďovali. Na odrazenie útoku jazdectva proti pechote vyvinula už lineárna taktika štvorce pešiakov nazývané karé či ľudovo ježko, keďže sa zo všetkých strán „ježili“ puškami s nasadenými bodákmi.

Francúzska armáda sa ako celok vyznačovala mimoriadnou mobilitou, čo vyplývalo z toho, že pri ťažení a vojenských kampaniach sa neviazala len na ťažkopádne vozatajstvo alebo stále sklady. Zásobovala sa najmä z miestnych zdrojov nákupom, častejšie však rekviráciou.

Nové spôsoby vedenia vojnových akcií vyvolali aj podstatné zmeny v organizácii vojsk. Vývoj organizačných foriem smeroval predovšetkým k organizačnému a taktickému spájaniu základných druhov vojsk do divízií a zborov a k utváraniu väčších organizačných jednotiek delostrelectva, jazdectva a ženijného vojska, čo umožňovalo ich hromadné použitie. Súčasne však tieto vyššie vojensko-taktické telesá boli schopné plniť v boji samostatné úlohy. Aj nižší velitelia či dokonca radoví vojaci sa museli vedieť samostatnejšie rozhodovať a konať.

POZNÁMKY**1. 1 Výnimočnosť Napoleona Bonaparteho**

Novú stratégiu a taktiku boja doviedol na vysoký stupeň dokonalosti Napoleon Bonaparte. Bol vojvodcom nevšedného talentu, ktorý zužitkoval či už ako generál, prvý konzul alebo cisár. Pre Napoleona už manévrovanie nebolo cieľom ako v iných armádach, ale prostriedkom na dosiahnutie cieľa. Uprednostňoval rýchle, bleskové vojny a následné skoré uzavretie mieru; preto aj vojny, ktoré viedol, boli relatívne krátke, trvali spravidla jednu sezónu. Preferoval skôr útok než obranu, pričom sa vždy snažil vnútiť nepriateľovi svoju vôľu. Napoleon venoval nebyvalú pozornosť prieskumu terénu, do najmenších podrobností vypracovával plány bitiek. Napoleonova taktika bola zdanlivo jednoduchá - armádu rozvinul do troch sledov. Prvý útočil s podporou delostrelectva. V tejto fáze bitky hľadal, kde má nepriateľ slabinu. Druhý sled potom zaútočil na najslabšie miesto, kým tretí bol v zálohe a zapájal sa do boja v rozhodujúcom okamihu. Napoleonovou obľúbenou špecialitou bol nečakaný útok na stred nepriateľskej bojovej zostavy a krídelný obchvat. Nie vždy však používal rovnaký spôsob, lebo všetko záviselo od daných okolností a podmienok, terénu a reakcií protivníka.

Na Napoleonovi nebol geniálny jeho systém, ale spôsob uplatňovania tohto systému, ktorý spočíval v tvorivej kombinácii a improvizácii jednotlivých prvkov. Za jeho vlády boli vo Francúzsku vytvorené veľké výcvikové tábory, kde sa v letnom období uskutočňovala príprava všetkých druhov vojska. V týchto táboroch sa praktizoval spoločný nácvik spôsobov činnosti v bojových kolónach i rozptýlených tvaroch, prielom taktického streda nepriateľskej bojovej zostavy, úder proti jednému alebo obidvom krídlam, zasadenie hromadných úderov pechotou, jazdectvom a delostrelectvom. Organizačná štruktúra armády, ktorú zaviedol Napoleon, v podstate pretrváva v moderných armádach až dodnes.

Armáda revolučného a napoleonského Francúzska vtisla európskemu vojenstvu nezmazateľnú pečať. Prednosti nového francúzskeho modelu boli objektívnou skutočnosťou, ktorá sa následne ako nevyhnutnosť premietla do prerodu ozbrojených síl ostatných štátov a súčasne aj do pretvorenia základných princípov vojenstva v danej dobe.

V napoleonskom období sa zmenila technológia vojen a zmenili sa aj úlohy a charakter jednotlivých druhov vojsk. Pechota získala väčšiu palebnú silu a stala sa mobilnejšia. Jazdectvo prestalo byť rozhodujúcim druhom vojska najmä preto, že kôň bol veľkým a nechráneným cieľom. Delostrelectvo zvýšilo palebnú silu a dosiahlo väčší i presnejší dostrel. Na bojisku, ktoré sa oproti predchádzajúcemu obdobiu začalo podstatne rozširovať, narástlo tzv. rizikové pásmo smrti.

2 HABSBURSKÁ ARMÁDA VO VOJNÁCH A V BITKÁCH

Pri nástupe vlády Leopolda II. roku 1790 mala habsburská armáda okolo 300 000 mužov. V habsburskej armáde bolo vtedy 356 generálov – 13 poľných mar-

šalov, 13 generálov jazdeckva, 18 generálov poľných zbrojmajstrov, 79 poľných podmaršalov a 233 generálmajorov.

Prípravy na potlačenie francúzskej revolúcie sa prejavili v zvyšovaní početného stavu habsburskej armády. Počet peších plukov vzrástol na 63, kyrysníckych na 12. Súčasne sa zvýšil aj počet plukov ostatných druhov jazdeckva. Pristúpilo sa k mobilizácii dobrovoľníkov, z ktorých bol vytvorený jazdecký pluk horských strelcov. Jazdeckvo malo celkove 42 plukov. Muži z Uhorska, a teda aj zo Slovenska, slúžili v 11 peších a 9 husárskych plukoch.

V pohnutých rokoch 1792 – 1815 armáda habsburskej monarchie bojovala v piatich koalíčných vojnách proti Francúzsku a v jednej vojne ako francúzsky spojenec proti Rusku. Vojnové účinkovanie habsburskej monarchie nebolo veľmi úspešné. Ani osobná obetavosť či najvyššia obeta státisícov vojakov, medzi ktorými boli aj mnohí Slováci, nezabránila tomu, že habsburská armáda prehrávala väčšinu bitiek a monarchia všetky vojny s výnimkou poslednej vojny proti napoleonskému Francúzsku. Z tej vyšlo Rakúske cisárstvo víťazne, čo mu umožnilo naďalej zostať medzi veľmocami, ktoré sa roku 1815 združili v Svätej aliancii.

2. 1 Prvá koalíčná vojna

Revolučné udalosti vo Francúzsku sledoval viedenský dvor s obavami i nevôľou, no nestali sa dôvodom na priamu intervenciu. Po nástupe Františka II. na habsburský trón roku 1792 sa však silný protifrancúzsky kurz zvýraznil. Francúzsky kráľ Ľudovít XVI. pod tlakom zákonodarného zhromaždenia vypovedal 20. apríla 1792 vojnu habsburskej monarchii. Na jej stranu sa hneď pridalo Prusko a neskôr väčšina európskych štátov, takže v prvej koalíčnej vojne bojovalo Francúzsko úplne osamotené. Ofenzíva francúzskeho generála Charlesa F. Dumourieza sa zrútila hneď na začiatku a už koncom júla prekročili habsburské a pruské vojská hranice Francúzska. V krajne napätej situácii sa vyhrotila aj situácia v Paríži. V auguste detronizovali Ľudovíta XVI. a 21. septembra 1792 vyhlásili Francúzsko za republiku.

Na základe výzvy „Vlast' v nebezpečenstve“ sa rýchlo sformovala revolučná francúzska armáda, a to z radov dobrovoľníkov, príslušníkov Národnej gardy a časti starej armády. Po víťaznej bitke pri Valme 20. septembra 1792 sa francúzskej armáde podarilo vytlačiť habsburské a pruské vojsko zo severného Francúzska. Vďaka použitiu novej taktiky kolón a rozptýlených strelcov proti lineárnej bojovej zostave Francúzi zvíťazili v novembri 1792 v bitke pri Jemmapese a otvorili si cestu do dnešného Belgicka a Porýnska. Francúzska armáda postupovala na všetkých smeroch. Zmocnila sa Nizy a Savojska, takmer celého Porýnska, ako aj strategicky významných miest Mohuč (Mainz) a Frankfurt nad Mohanom.

Na dotvorenie predstavy o tomto prvom vojnovom roku, ale napokon aj o celom období vojen proti revolučnému a napoleonskému Francúzsku, sa žiada uviesť aspoň jeden príklad. Wurmserov (neskôr 8.) husársky pluk, ktorého vtedajším zá-

POZNÁMKY

Obrázok 2: Ladislav ŠKULTÉTY
z Mojtína

stavníkom bol 54-ročný Ladislav Škultéty z Mojtína, mal začiatkom leta 1792 pred vstupom na bojisko 2 324 mužov a 2 268 koní. Pri súpise na konci roka mal pluk už len 1 298 mužov a 1 163 koní, takže za 6 mesiacov stratil (na padlých, ranených, chorých, zajatých, dezertéroch či nezvestných) takmer polovicu mužstva i koní. Pritom nebojoval v žiadnej väčšej bitke, ale len v menších šarvátkach.

Francúzske úspechy pretrhla až bitka pri Neerwindene 18. marca 1793. Na prenikavom víťazstve habsburskej armády sa nemalou mierou podieľali aj uhorské pluky: 33. a 34. peší pluk a Esterháziho (neskôr 3.) husársky pluk. V niekoľkohodinovom boji sa vyznamenali najmä husári, ale v bodákovom útoku aj pešiaci. Mužstvo týchto troch plukov, ktoré v bitke stratili takmer štvrtinu či pätinu mužov, tvorili prevažne Slováci. Tuhé boje však pokračovali aj nasledujúci deň, keď sa zboru pod velením podmaršala Jána Beňovského z Beňova podarilo vytlačiť pozviechané francúzske vojská z Wommersonu a Hackendovenu. Porazený generál Ch. Dumouriez bol obvinený zo zrady revolúcie a gilotíne sa vyhol len dezerciou k habsburskej armáde.

Aj v Porýnsku si 30-tisícová habsburská armáda pod velením generála Žigmunda Wurmsera počínala úspešne, keď v októbri 1793 dobyla a obsadila rad významných pevností v okolí Štrasburgu, medzi inými napríklad Wissenburg, Wanzenu a Reichstett. V týchto bojoch si úspešne počínal aj uhorský 2. peší pluk zložený z mužov Bratislavskej, Trenčianskej a Nitrianskej stolice, ktorému velil plukovník Jozef Očkai z Očkova. V pluku bojovali aj jeho dvaja mladší bratia – major Žigmund Očkai ako veliteľ práporu a kapitán Rudolf Očkai ako veliteľ stotiny. O urputnosti bojov v Porýnsku svedčí to, že len pri dobytí Weissenburgu padlo 54 a zranených bolo 128 príslušníkov 2. pešieho

Obrázok 3: Podmaršal Ján Beňovský

pluku. Straty pluku pri Reichstette boli ešte väčšie: 59 mŕtvych a 131 zranených, medzi nimi aj major Ž. Očkai. Za osobné hrdinstvo vyznamenali tri desiatky príslušníkov tohto pluku. Medzi vyznamenanými zlatou či striebornou Vojenskou záslužnou medailou možno čítať mená: Michal Matušek, Štefan Malic, Juraj Janota, Juraj Šubík, Jozef Gažo, Andrej Novota, Štefan Sekáč, Juraj Gašparík, Ján Blaho, Juraj Šefčík, kaprál Pavel Žák či feldvébel Imrich Curič.

Zavedením všeobecnej vojenskej služby vo Francúzsku sa francúzska armáda výrazne posilnila. Na jar 1794 prešla do ofenzívy a vstúpila do dnešného Belgicka. Dňa 26. júna 1794 armáda generála Jeana B. Jourdana porazila v ťažkej bitke pri Fleuruse habsburské vojsko na čele s maršalom princom Koburským. Bojovali tu aj vybrané granátnické stotiny zo šiestich uhorských plukov, dva husárske pluky a prápor Šplénihov pluku. Len straty tohto práporu predstavovali 267 mužov (z toho 5 dôstojníkov), z ktorých bolo 65 padlých (z toho dvaja dôstojníci). Francúzske vojská súčasne obsadili ľavý breh Rýna. Tieto úspechy viedli k postupnému rozpadu 1. protifrancúzskej koalície. Pokus Direktória rozhodnúť vojnu proti habsburskej monarchii výpravou do Nemecka v roku 1795 stroskotal, ba ani ťaženie roku 1796 sa nezačalo najlepšie. Habsburská armáda pod velením arcikniežaťa Karola Habsburského porazila v auguste francúzske vojsko generála J. Jourdana pri Neumarkte i Ambergu, takže aj zoskupenie generála Jeana V. Moreaua postupujúce na Mníchov muselo ustúpiť.

Omnoho úspešnejšia bola výprava armády generála Napoleona Bonaparta, ktorá 12. apríla 1796 najprv odrazila v bitke pri Montenotte útok habsburského vojska maršala Johanna P. Beaulieua a potom bleskovým ťažením porazila sardínsku armádu generála Colliho. Habsburské vojská ustúpili do pevnosti Mantova, kde ich Napoleon obkľučil a postupne odrazil štyri pokusy 50-tisícovej habsburskej armády vedenej uhorským generálom Jozefom Alvincim o vyslobodenie pevnosti. Mantova 2. februára 1797 kapitulovala a Napoleonova armáda sa pohla na Viedeň. To prinútilo habsburskú monarchiu uzavrieť s Francúzskom prímerie a 17. októbra 1797 mier v Campo Formiu. Monarchia definitívne stratila Belgicko a vzdala sa Lombardska. Súčasne uznala vazalské republiky, ktoré Francúzi ustanovili v Taliansku.

Z Uhorska sa popri jednotkách regulárnej armády na bojoch koalíčných vojen podieľalo jednak insurekčné vojsko a jednak jednotky meštianskej milície. Insurekcia – doslova povstanie, v modernom zmysle slova mobilizácia – bola tradičným stredovekým pilierom uhorského vojenstva. Jej podstata spočívala v tom, že v prípade potreby museli do vojska narukovať všetci šľachtici. Uhorské insurekčné jednotky vytiahli do poľa prvýkrát v roku 1797. Tvorili ho 3 pešie prápory a 93 jazdeckých husárskych švadrón v celkovom počte 14 500 mužov. Hlavným veliteľom uhorského insurekčného vojska bol uhorský palatín arciknieža Jozef Habsburský, cisárov brat. Z územia dnešného Slovenska narukovalo približne 5 800 insurgentov (1000 pešiakov a 4 800 jazdcov), čo predstavovalo takmer 40% z celkového počtu insurgentov. Jednotlivé slovenské stolice sa na insurgencii podieľali nasledovne: Bratislavská – 6 švadrón na čele s plukovníkom Rudolfom Pálfiom, Nitrianska – 2 pešie prápory

POZNÁMKY

na čele s podplukovníkom Alojzom Baťánim a 6 švadrón, ktorým velil plukovník Jozef Esterházi. Po 4 švadróny postavili Hontianska a Trenčianska stolica. Trom švadrónam Hontianskej stolice velil plukovník Anton Forgáč, Liptovská a Komárňanská stolica dodali po dve švadróny, ktorých veliteľmi boli kapitán Ján Sentiváni-Svätójánsky, respektíve plukovník Michal Nádašdy. Po jednej švadróne postavila stolica Oravská – veliteľ kapitán Alexej Meško, Turčianska – veliteľ podplukovník Imrich Zai a Zvolenská, ktorej velil major Mikuláš Radvanský.

Zaujímavé svedectvo o tejto insurekčnej výprave podal turčiansky učiteľ Ján Mrázik vo veršovanom rukopisnom diele z roku 1799, ktoré má názov *Kratičké historické vypsání o sbíraní, příbezích a případnostěch veselých i smutných slavné stolici Turčanské insurgensů*. Pomerne podrobne opisuje rukovanie šľachticov, ich pochod a presun z Turca Považím do Zadunajska a Burgenlandu, kde sa podrobili výcviku. S úsmevným nadhľadom sa hovorí o „vojnových peripetiách“ insurekčného vojska, ktoré však do boja vôbec nezasiahlo.

V medzivojnovom roku 1798 habsburskú armádu posilnili novozriadené 4 uhorské pešie pluky a 2 husárske pluky, ako aj 6 regulárnych ľahkých peších práporov (po 1300 mužov), ktoré však roku 1801 pri reorganizácii zrušili a mužstvom posilnili viaceré uhorské pešie pluky. Novoutvorený 60. peší pluk sa až do roku 1853 dopĺňal na Slovensku. V rokoch 1798 – 1809 pluk sídlil v Trenčíne.

2. 2 Druhá protifrancúzska koalícia

Na jar 1799 sa vytvorila druhá protifrancúzska koalícia, ktorej zloženie bolo takmer rovnaké ako v predchádzajúcom prípade. Habsburská monarchia vyhlásila 12. marca 1799 vojnu Francúzsku a o dva týždne už armáda arcikniežaťa Karola Habsburského porazila generála J. Jourdana pri Stockachu v hornom Porýnsku a vpadla do Helvétskej republiky (Švajčiarska). Na severotalianskom bojisku spojenecské ruské a habsburské vojsko vedené Alexandrom V. Suvorovom porazilo francúzsku armádu generála J. V. Moreaua, v apríli obsadilo Miláno a o mesiac neskôr i Turín. V bitke pri Novi v polovici augusta 1799 ruské vojsko porazilo armádu francúzskeho generála B. Jouberta, ktorý v boji zahynul. Úspechy v Taliansku však Suvorov nezúročil, lebo na želanie viedenského dvora sa vydal do Helvétskej republiky, kde sa zhoršilo postavenie spojeneckého vojska. Suvorovova armáda pokročila cez priesmyk sv. Gottharda Alpy, no bolo už neskoro, lebo medzitým armáda francúzskeho generála A. Massenu porazila habsburské vojsko na čele s generálom Johannom Hotzem i ruský zbor generála Rímskeho-Korčakova. Cár Pavol I. odvolal ruské vojská zo strednej Európy a 22. októbra 1799 Rusko oficiálne vystúpilo z druhej koalície.

Katalyzátorom v ďalšom priebehu vojnových udalostí sa stal štátny prevrat vo Francúzsku. Dňa 9. novembra 1799 (podľa francúzskeho revolučného kalendára 18. brumaira) generál Napoleon Bonaparte rozohnal obidve snemovne i Direktórium a vyhlásil sa za prvého konzula republiky. Po nastolení vojenskej diktatúry Napoleon zreorganizoval armádu a na jar 1800 začal veľkú ofenzívu proti habsburskej

armáde v Porýnsku i Taliansku. Talianska výprava vyvrcholila zdrvivúcou porážkou habsburskej armády 14. júna 1800 v bitke pri Marengu, a to napriek tomu, že 30-tisícová habsburská armáda mala značnú početnú a spočiatku aj výraznú taktickú prevahu. O výsledku bitky rozhodol príchod divízie generála Louisa Desaix, ktorý silným úderom do nekrytého boku habsburských vojsk zvrátil víťazstvo vo francúzsky prospech. Habsburská armáda v bitke stratila 6000 padlých a ranených a 7000 mužov bolo zajatých. Následkom ťažkého zranenia zakrátko podľahol aj 44-ročný levočský rodák podmaršal Karol Hadik, syn maršala Andreja Hadika. V bitke velil jednému z habsburských zborov. Ešte v prvej koalícnej vojne mu cisár udelil rytiersky i veliteľský kríž Radu Márie Terézie.

Obrázok 4: Erb Hadikovcov

Roku 1800 v Uhorsku vyhlásili insurekciu, na základe ktorej narukovalo 26 000 pešiakov a 10 000 jazdcov do 25 peších práporov, 9 husárskych plukov a 6 husárskych švadrón. Slovenské stolice plne postavili 7 peších práporov, 2 husárske pluky a 2 švadróny a čiastočne sa podieľali na vytvorení ďalších 5 peších práporov, 1 husárskeho pluku a 1 husárskej švadróny. Ani toto šľachtické pohotovostné vojsko sa však na bojisko nedostalo, lebo po ďalšej ťažkej porážke, ktorú habsburská armáda utrpela 3. decembra 1800 pri Hohenlindene v Bavorsku, sa vojnová prehra habsburskej monarchie spečatila Lunévillským mierom, uzavretým 9. februára 1801.

2. 3 Tretia protifrancúzska koalícia

Na základe anglickej iniciatívy vznikla v roku 1805 tretia protifrancúzska koalícia. Jej základ tvorili Veľká Británia, Rusko a habsburská monarchia, ktorá sa od roku 1804 po korunovácii rímsko-nemeckého cisára Františka II. aj za rakúskeho cisára (pod menom František I.) oficiálne nazývala Rakúskym cisárstvom. Ku koalícii sa pridalo i Švédsko a Neapolsko, kým väčšina nemeckých štátov opatrne vyčkávala, ako sa vyvinie situácia. Na stranu Francúzska sa pridalo len Bavorsko, ktoré však vzápätí bez vyhlásenia vojny obsadili habsburské vojská.

Keď sa Napoleonov pokus o vylodenie v Británii nevydaril, rozhodol sa pre vojnu na pevnine. Koncom leta 1805 sa pohla z Boulognského tábora vyše 200-tisícová francúzska armáda. Pochod z tábora v severnom Francúzsku bol neuveriteľne rýchly. Už v polovici októbra Francúzi obklúčili bavorské mesto Ulm, kde sa stiahol habsburský zbor, ktorému velil podmaršal Karl Mack. Ten o pár dní kapituloval, čím pripravil habsburskú armádu o 25 000 mužov. Vojenský súd vo Viedni odsúdil Macka na trest smrti, cisár František mu zmenil trest na dvojročný pevnostný žalár. Arciknieža Ferdinand Habsburský d'Este unikol zajatiu len vďaka tomu, že preoblečený za radového husára bol v zostave tuča švadrón 12. husárskeho pluku, ktorému sa podarilo prebiť z obklúčeného Ulmu.

POZNÁMKY

Po menších zrážkach Napoleon prešiel 600-kilometrovú vzdialenosť medzi Ulmom a Viedňou za 23 dní. Už 13. novembra 1805 obsadil hlavné mesto Rakúskeho cisárstva a o týždeň bol na Morave. Ustupujúca spojenecká ruská a habsburská armáda sa zastavila a doplnila o nové pluky až pri Olomouci. Vrchný veliteľ spojeneckých vojsk generál Michail Kutuzov varoval rakúskeho cisára Františka a ruského cára Alexandra pred bojovým stretnutím s Napoleonom. Tí obaja však verili vo víťazstvo. Nevyhnutnosť rýchlej bitky zdôvodňovali skorým príchodom zimy a nevídaným postupom francúzskej armády. Napoleon, ktorého armáda sa cestou stenčila už iba na 75-tisíc mužov, považoval tiež rozhodujúcu bitku za strategicky najvýhodnejšiu možnosť. Navonok však predstieral únavu a pesimizmus, čo utvrdzovalo vieru jeho oboch protivníkov v isté víťazstvo bez ohľadu na konkrétnu situáciu v teréne.

2. 4 Bitka pri Slavkove a Bratislavský mier

Plán bojových operácií spojeneckej 90-tisícovej armády vypracoval náčelník štábu generál Franz Weyrother. Podľa plánu sa mal hlavný úder uskutočniť južne od cesty Brno – Slavkov, s cieľom odrezat' hlavné sily Napoleonovej armády od prístupových ciest z Viedne. Francúzska armáda mala byť zatlačená na Českomoravskú vysočinu a tam definitívne porazená. Hoci mal plán neuveriteľne mnoho detailov, nepočítal s manévrovaciami a improvizáčnými schopnosťami francúzskeho cisára. Napoleon predpokladal, že v prípade obchvatu z juhu musí protivník zostúpiť z návršia, čím odkryje strategicky významný priestor. Preto na tomto úseku sústredil najúdernejšiu časť svojej armády, ktorú predstavoval 24-tisícový zbor maršala Nicolasa Soult. Tvorili ho 3 pešie divízie, ktorým velili Saint-Hilaire, Vandamme a Legrand a jazdecká brigáda na čele s Margaronom.

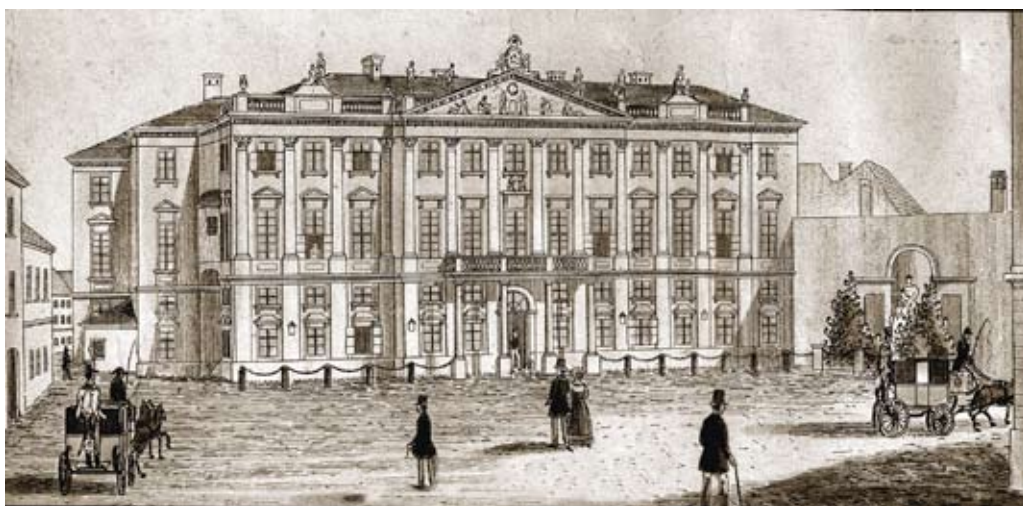
Spojenecký plán predpokladal, že Francúzi nedokážu zachytiť lavínovitý útok Dochturovovej (1.), Langeronovej (2.), Przybyszewského (3.) a Miloradovičovej (4.) kolóny. Napoleon však uskutočnil podrobný prieskum terénu. Na východných miestach od Teplíc, Sokolníc, Prace, Holubíc, Kruhu a Tvarožnej rozmiestnil armádne zbory Davouta, Soult, Bernadotta, Lannesa a cisárskej gardy. Na najťažšom úseku medzi Sokolnicami a Žatčanským rybníkom operoval Davoutov zbor, ktorý mal za úlohu zachytávať útoky ruských a habsburských kolón.

Bitka troch cisárov, ako bola neskôr nazvaná v historiografii, sa začala v noci 2. decembra 1805 prestrelkami pred Telnicami. Nadránom sa už tuho bojovalo. Francúzi využívali členitý terén a taktiku rozptýlených strelcov, ktorí sa nachádzali pred pešími a jazdeckými plukmi. Ráno o ôsmej hodine zostúpila z Prateckého návršia spojenecká Dochturovova a Langeronova kolóna. V urputných bojových zrážkach sa šťastie klonilo raz na jednu, raz na druhú stranu, no Francúzi si napriek početnému oslabeniu dokázali udržať taktickú prevahu.

Krátko pred štvrtou hodinou popoludní sa bitka skončila. Spojenci utrpeli zdruvujúcu porážku. Najväčšie straty utrpeli Rusi. Podľa hlásenia generála M. I. Kutuzova ruská armáda v bitke stratila 55 generálov a vyšších dôstojníkov, 437 nižších dôs-

tojníkov, 954 poddôstojníkov, 432 hudobníkov, 17 493 vojakov a 515 príslušníkov nebojových jednotiek, čiže spolu 19 886 mužov. Habsburské jednotky stratili 5 922 mŕtvych, ranených či nezvestných vojakov. Francúzsky štáb vlastné straty vyčíslil na 8 649 mužov, z toho 1 389 padlých a 7 260 ranených. Pri všeobecnej tendencii podriadených skreslovať hlásenia pre vyššie inštalácie, nemožno však tieto počty považovať za úplné hodnoverné.

Dva dni po bitke sa Napoleon stretol pri Spálenom mlyne s rakúskym cisárom Františkom a nadiktoval mu podmienky prímeria, podľa ktorých sa habsburská monarchia zriekla spojenectva s Ruskom a oficiálne požiadala o odchod ruských vojsk z územia monarchie. O tri týždne, 27. decembra 1805 nadránom bol v bratislavskom Primaciálnom paláci podpísaný mier (s oficiálnym dátumom 26. decembra 1805), v historiografii známy ako Bratislavský (Prešporský) mier. Podmienky pre habsburskú monarchiu boli tvrdé. Stratila nielen politický vplyv v Taliansku a južnom Nemecku, ale aj rozsiahle územie. Musela sa vzdať Benátok, Friaulska, Istriie, Dalmácie, Tirolska a Vorarlbergu. Stratou týchto území prišla monarchia o 4 milióny obyvateľov a sedminu štátneho dôchodku. Navyše musela zaplatiť Francúzsku vojnovú reparáciu vo výške 40 miliónov zlatých.

Obrázok 5: Primaciálny palác

Na počesť uzavretia mierovej zmluvy medzi Francúzskom a habsburskou monarchiou, ktorá bola veľkým francúzskym triumfom, pomenovali v Paríži na Champ Elyseé jednu z ulíc. Názov *Rue Presbourg* nesie dodnes. Počas pobytu Francúzov bolo v Bratislave 7 generálov, 13 vojenských komisárov, 121 štábnych dôstojníkov, 2 956 dôstojníkov a 14 906 poddôstojníkov a vojakov mužstva. Francúzsky intendant požadoval pre tento počet ľudí denne 14 000 dávok chleba alebo 2 100 centnárov múky, 2 100 centnárov mäsa, na obdobie jedného mesiaca 210-tisíc pínt piva a 105-tisíc pínt vína, 36-tisíc dávok sena, 36-tisíc porcií slamy a rovnaký počet dávok ovsu, 1 800 siah dreva pre vojakov, pričom dôstojníci sa stravovali na trovy mesta. Pobyt Francúzov v Bratislave od 27. 11. do 30. 11. 1805 a od 12. 12. 1805 do 8. 1. 1806 ochudobnil pokladnicu Bratislavskej stolice a mesta Bratislavy o rovných 285 140 zlatých a 34 grajciarov.

POZNÁMKY

2. 5 Štvrtá koaličná vojna

Vojenské zaneprázdnenie Francúzska v partizánskej vojne v Španielsku považovalo Rakúske cisárstvo za vhodnú príležitosť na posilnenie svojho vplyvu v Európe, a tým aj na obnovenie vojny s Francúzskom. Viedenský dvor rátal s tým, že bude nasadených 12 armádnych zborov: 8 na nemeckom úseku, 3 na talianskom smere a 1 v Poľsku. Vojna sa začala 14. apríla 1809 vpádom 175-tisícovej habsburskej armády na čele s arcikniežaťom Karolom do Bavorska. Napoleon sa však za neuveriteľne krátky čas presunul do južného Nemecka a 19. apríla medzi Landshutom a Regensburgom prinútil v bojovej zrážke habsburskú armádu na ústup. Dňa 22. apríla Francúzi zvíťazili v bitke pri Eggmühle a už im nič nestálo v ceste na Viedeň. Hlavné mesto monarchie obsadili bez boja 13. mája 1809, no vojna sa tým neskončila. Napoleon sa pokúsil prekročiť Dunaj, ale pri Asperne sa proti nemu opäť postavil arciknieža Karol, ktorý mal k dispozícii okolo 90 000 vojakov a približne 300 diel.

Obrázok 6: Bitka pri Asperne v roku 1809

Na bojisku bolo aj mnoho Slovákov, keďže v zostave Karolovej armády účinkovalo 5 kompletných uhorských peších plukov (2., 31., 33., 51. a 60.), 5 husárskych plukov (3., 6, 7., 8., 10.) a oddiel granátnikov 34. pešieho pluku. V ťažkej bitke, ktorá sa odohrala 21. – 22. mája 1809, Napoleon stratil takmer 40 000 mužov – 7 000 padlých, 30 000 ranených a 2 500 zajatých. Habsburské straty boli približne polovičné – okolo 4 500 padlých a 16 000 ranených. Bola to prvá Napoleonova porážka na bojisku, ktorú však zakrátko odčinil víťazstvom v urputnej bitke pri Wagram v dňoch 5. – 6. júla. O výsledku bitky rozhodol vydarený manéver francúzskeho delostrelectva a najmä nový taktický prvok – prielom kolóny zboru, ktorý viedol generál Jacques Macdonald proti stredu habsburskej zostavy. Kolónu tvorilo 26 peších práporov sformovaných do karé – štvorca s hranami dlhými tisíc metrov.

Porážku habsburskej armády pri Wagrame ovplyvnila aj predchádzajúca závažná okolnosť, ktorá sa udiala v Uhorsku. Dňa 14. júna 1809 v bitke pri Rábe (Győri) francúzske vojsko, ktorému velil taliansky vicekráľ Eugen de Beauharnais (inak Napoleonov nevlastný syn), porazilo habsburský zbor vedený arcikniežatom Jánom Habsburským, ktorý tak nemohol prísť na pomoc hlavným silám habsburskej armády vedenej jeho bratom Karolom. Pri Rábe bojovalo aj okolo 21 000 uhorských insurgentov z celkového počtu 32 000 narukovaných šľachticov, ktorých začiatkom leta sformovali do 17 peších práporov a 108 husárskych švadron. Nevycvičení a nedostatočne vyzbrojení insurgenti nemali ani minimálne predpoklady obstať v boji proti vojakom najmodernejšej európskej armády. Už pri prvom útoku sa zväčša dali na bezhlavý útek. Túto skutočnosť výstižne odráža posmešný maďarský frazeologizmus „*Retirály, retirály, Komáromig meg sem álj!*“ (Utekaj, utekaj, po Komárno sa ani nezastav!) Strata okolo 8 000 mužov išla na vrub zboru arcikniežata Jána. Rábska porážka len potvrdila zbytočnosť a neopodstatnenosť tejto prežitej formy branných síl, čo sa odzrkadlilo v tom, že účinkovanie uhorskej šľachtickej insurekcie roku 1809 bolo aj účinkovaním posledným.

Pod vplyvom vojenských porážok uzavrelo Rakúske cisárstvo 14. októbra 1809 s napoleonským Francúzskom mier v Schönbrunne. Mier bol veľkým pokorením habsburskej ríše, ktorá stratila takmer tretinu svojho územia, musela zaplatiť vysoké reparácie a zaviazala sa znížiť početný stav armády na 150 000 mužov. Schönbrunnským mierom bola habsburská ríša nadhlo odsunutá do postavenia druhoradej veľmoci.

2. 6 Piata koalíčná vojna

Vzťah závislosti Rakúskeho cisárstva voči Francúzskemu cisárstvu sa odzrkadlil aj v účasti habsburskej armády na Napoleonovom ťažení do Ruska roku 1812. Spolu s francúzskou Veľkou armádou sa do vojny proti Rusku vypravil aj 30-tisícový zbor habsburskej armády, ktorému velil generál Karol Schwarzenberg. Do zboru bolo zaradených aj 13 uhorských peších práporov a 5 husárskych plukov, takže v Rusku bojovali aj Slováci. Uhorské jednotky boli zasadené do bitky pri Gorodci v auguste 1812 a zúčastnili sa na takmer 60 šarvátkach či menších ozbrojených stretoch. Po zničení Napoleonovej armády, keď aj početný stav habsburského zboru klesol na polovicu, Schwarzenberg uzavrel 30. januára 1813 vo Varšave prímerie s ruskou armádou.

2. 7 Posledná protifrancúzska koalícia

Začiatkom roka 1813 sa začala formovať v poradí šiesta a súčasne i posledná protifrancúzska koalícia. Jaj základom sa stalo spojenectvo Ruska a Pruska, ku ktorým sa ďalej pridali Veľká Británia, Švédsko a napokon i habsburská monarchia. Vstupom habsburských vojsk na európske bojiská sa podstatne zmenila aj dovtedajšia situácia. Prvý krok habsburskej armády na vojnové javisko síce neveštil pre monarchiu nič dobrého, lebo 26. – 27. augusta 1813 v bitke pri Drážďanoch spojenci stratili

POZNÁMKY

25 000 mužov a zdecimovaných bolo aj 9 uhorských peších plukov (2., 19., 32., 33., 34., 37., 48., 61., 62.) nasadených do boja. No víťazstvá spojeneckých vojsk ešte v auguste 1813 nad francúzskymi armádami pri Grossbeerene, pri rieke Katzbachu a pri Chlumci v Čechách zmenili strategickú situáciu a priblížili porážku Napoleonovej armády. Zásľuhu na tom mal aj maršal Karol Schwarzenberg ako hlavný veliteľ spojeneckých armád a český generál Jan Josef Václav Radecký, ktorý bol šéfom generálneho štábu. Rozhodujúca vojnová udalosť, ktorá si vyslúžila pomenovanie Bitka národov, sa odohrala v dňoch 16.—19. októbra 1813 pri Lipsku. Habsburské, ruské, pruské i švédske vojská uštedrili francúzskej armáde zdrvivú porážku.

Hrdinstvu Slovákov v tejto bitke venoval neskôr pozornosť aj Ľudovít Štúr, ktorý publikoval i dobovú pieseň o účinkovaní 2. pešieho pluku nesúceho od roku 1814 meno cára Alexandra:

*„Pri Lipsku sme bojovali,
jak múr v ohni bitvy stáli,
chrabrý Chorvat se Slovákem,
a udatný Čech s Polákem
za vlast, krále padli.
V chabrem Alexandra pluku
Slovák švihal silnou ruku,
po strašlivém děl hřímání,
dlouhém, statném bojování
nepřítel byl přemožen.“*

Koncom decembra 1813 prekročil maršal Schwarzenberg na čele hlavnej armády Rýn a 30. marca 1814 vstúpili spojenecké vojská do Paríža. Napoleon Bonaparte musel abdikovať. Dňa 30. mája 1814 už mier v Paríži uzatváral bourbonský kráľ Ľudovít XVIII. Tento mier navracal Francúzsko do hraníc z roku 1792. Usporiadanie Európy po skončení napoleonských vojen sa prerokovalo na svetovom kongrese vo Viedni, ktorý zasadal od októbra 1814 do júna 1815. Epilógom vojnového dvadsaťročia v čase rokovania Viedenského kongresu sa stalo tzv. stodňové cisárstvo, keď sa Napoleon po úteku z ostrova Elba od marca do júna 1815 opäť zmocnil vlády vo Francúzsku, takže definitívnou vojnovou bodkou bola až Napoleonova porážka 18. júna 1815 v bitke pri Waterloo, v ktorej však habsburská armáda nebojovala.

Obrázok 7: Účastníci Viedenského kongresu

2. 8 Meštianske milície

Do obdobia napoleonských vojen spadá aj formovanie posledného feudálneho typu ozbrojených zborov mešťanov – meštianskej milície. Právnym podkladom pre ich vznik bol zákonný článok 1/1805, ale najmä zákonný článok 2/1808, kde sa slobodným kráľovským a banským mestám v Uhorsku uložila povinnosť zriadiť ozbrojené sily. Nadviazali tak na dávnejšie mestské ozbrojené zbory, ktoré tu existovali už od stredoveku. Lebo hoci mešťania v Uhorsku vo vojenstve nezohrávali kľúčovú úlohu, v branom systéme krajiny mali vždy nezastupiteľné miesto. Meštianske milície boli organizačne samostatné uniformované (v malej miere i neuniformované) jednotky, ktoré sa do regulárnej armády nezaraďovali. Mali vyslovene domobranecký charakter. Ich organizáciu, úlohy a poslanie upravoval *Reglement für die Bürger-Militz im Königreich Ungarn* (Predpis pre meštiansku milíciu v Uhorskom kráľovstve) z roku 1809. Súčasťou predpisu bol aj text prísahy v nemčine. Je pozoruhodné, že napríklad v Ľubietovej túto prísahu už roku 1809 preložili do slovenčiny, takže možno oprávnenne predpokladať, že ju aj po slovensky slávnostne skladali.

Prísaha Ľubietovských meštianskych milicionárov je nielen cennou jazykovou pamiatkou, ale aj svedectvom toho, že branná služba mešťanov pri obrane krajiny a vlastného mesta bola skutočne vecou cti a uvedomenia. Po kuruckej prísaha z roku 1705 je zatiaľ druhou najstaršou známou vojenskou prísahou v slovenčine. Znela nasledovne:

Feyerliche Eyd (Slávnostná prísaha)

„Prisaháme Bohu všemohoucímu, Jeho Jasnoti cis.-kralovskej Francovi I.-vemu, tak tiež i nejvyšším a vysokým vrchnostem, ktore v jmene Jeho Jasnoti nam by budaucne rozkazovali, zvlaste pak že nasemu magistratu, našim štabalskym officírum, jako tiež i jiním vyšším a nižším officírum vždy verni a poslušni budeme, takových ctiti, jejích příkazy a zakazy vždy vyplniti a zachovavati chceme. Mesto toto pri všej příležitosti ostríhati a chrániti chceme, zastavu a štandartu našu v službe meskej nikdy nezanechame, ano službu kteraby pri takovej budto ve dne aneb v noci se pridala a prihodilo bedlive a poslušne vykonáme, a ku zadržaní pokoje vnitřneho, poradku a bezpečnosti spolu pracovati chceme; vubec, podle nam predepsaných regul ve všech a jednom každom punkte verne pokračovati a takove nikdy neprestupiti chceme. Tak nam Pán Buch pomahaj. Amen“

Meštianska milícia bola zriadená vo všetkých vtedajších kráľovských slobodných a banských mestách v Uhorsku (bolo ich 41, z toho 23 na Slovensku). Roku 1811 bolo v miličnom vojsku v Uhorsku celkove 34 052 mešťanov. Podľa spomínaného predpisu sa stanovila aj organizačná štruktúra. Najvyššou jednotkou bol prápor (batalión), ktorý pozostával z 2 – 3 oddielov (divízií). Oddiel tvorili dve stotiny čiže roty (kompánie), pričom každá mala mať 4 čaty. Zo slovenských miest bola najpočetnejšia bratislavská meštianska milícia – mala 1 667 mužov v 8 stotinách a jednej polstotine, nasledovali Košice s 930 a Bardejov s 550 mužmi. Prešovská meštianska milícia

POZNÁMKY

mala 420 príslušníkov zaradených v troch peších stotínach a jazdeckej polstotine (jedinej na Slovensku). Najmenšou bola už spomínaná meštianska milícia v Ľubietovej, ktorá roku 1811 mala 128 príslušníkov – 5 dôstojníkov, 16 poddôstojníkov a 107 radových milicionárov.

Vojny proti revolučnému a napoleonskému Francúzsku si aj od obyvateľstva Slovenska vyžiadali množstvo materiálnych i ľudských obetí. Podľa doterajších odhadov poskytlo Uhorsko na vojnové potreby monarchie za toto viac než 20-ročné obdobie niekoľko desiatok miliónov zlatých a až milión vojakov. Odhad vojnových strát síce kolíše, no najčastejšie sa usudzuje, že to bolo prinajmenšom 150-tisíc osôb

z Uhorska, lebo len v 15 uhorských peších a 12 husárskych plukoch straty predstavovali viac ako 120-tisíc mužov.

Obrázok 8: Rad Márie Terézie

Omnoho presnejšie sú údaje o počte významených v uvedenom vojnovom období. Radom Márie Terézie dekorovali 88 uhorských generálov a dôstojníkov, zlatú či striebornú Vojnovú záslužnú medailu si za hrdinstvo a statočnosť vyslúžilo 1 194 príslušníkov uhorských peších plukov a až 1 664 husárov, čo je pozoruhodné, lebo husári tvorili nanajvýš jednu štvrtinu z celkového počtu uhorských vojakov slúžiacich v habsburskej armáde.

3 VOJNOVÁ KONJUNKTÚRA A SLOVENSKO

Napoleonské vojny na začiatku 19. storočia podnietili na Slovensku aj budovanie zbrojárskeho priemyslu. Už roku 1805 kráľovský erár zriadil v Liptovskom Mikuláši manufaktúru na výrobu hlavni pre vojenské pušky. Výroba tejto manufaktúry zakrátko dosiahla široké rozmery a vyrovnala sa podobnému podniku, ktorý už dávnejšie pôsobil v Štajersku. V rokoch 1808 – 1809 dodala liptovská manufaktúra habsburskej armáde spolu 18 493 kusov hlavni v celkovej cene 145-tisíc zlatých. Okolo roku 1818 sa však už v manufaktúre nepracovalo. Ďalší podnik zbrojárskej výroby pôsobil v Banskej Bystrici. V rokoch 1808 – 1814 vyrobil pre armádu zbrane a poľné kotly v hodnote 354-tisíc zlatých. V obci Kráľová, ktorá je dnes súčasťou Banskej Bystrice, sa vyrábali šable a bodáky. Išlo o produkciu významných rozmerov, lebo v období vojnovnej konjunktúry tu ročne vyrobili viac ako štvrt milióna kusov bodných a sečných zbraní. Spotrebovalo sa pri tom okolo 75 ton železa. Ešte aj roku 1818, keď po skončení vojen už iné podniky podobného druhu nepracovali, zamestnávali v Kráľovej 80 ľudí, takže v čase vojnovnej konjunktúry ich tu pracovalo zaiste podstatne viac.

Zbrane, ktorými sa bojovalo v období koalíčných a napoleonských vojen, čiže pušky, karabíny, pištoly i delá, bočné i sečné zbrane, sa nevelmi líšili od zbraní používaných v priebehu 18. storočia. Výstroj a výzbroj uhorskej pechoty boli obdobné

ako v rakúskych či českých peších plukoch. Koncom 18. a v 1. polovici 19. storočia bola hlavnou zbraňou pešiaka puška s kresadlovou zámkou a bodák. Granátnici nosili aj šable. Typickou zbraňou husárov bola zakrivená šabľa, no naďalej boli vyzbrojení aj krátkou karabínou a zväčša párom pištolí taktiež s kresadlovou zámkou. Charakteristickým prvkom husárskeho výstroja bola šablňová taška, ktorá bola zavesená na opasku vedľa šable a siahala až po lýtka. Slúžila na úschovu základných osobných vecí.

Do istej miery novinkou vo výzbroji boli rakety, ktoré sa v habsburskej monarchii začali vyrábať od roku 1808. Od roku 1842 bola aj uhorská pechota vyzbrojovaná Augustinovou puškou s perkusnou zámkou. Túto zbraň pre habsburskú pechotu a jazdectvo skonštruoval maršal Vincent Augustin zdokonalením perkusnej zámkou Giuseppa Consoleho. V oblasti delostreleckej techniky bolo novinkou zostrojenie šrapnelu, ktorý vyvinul britský plukovník Henri Shrapnell roku 1803. Šrapnel tvorila dutá strela naplnená puškovými guľkami, ktorá explodovala počas letu. V habsburskej armáde šrapnel vyskúšali roku 1836 a roku 1845 ho zaviedli pre 12-librové delá a húfnice.

Habsburská armáda mala po skončení koaličných vojen 58 peších plukov (z toho 15 uhorských), 17 hraničiarskych peších plukov, 20 granátnických práporov, 1 tirolský pluk horských strelcov, 12 jágerských práporov a 6 posádkových práporov. Jazdectvo tvorilo 8 kyrysnických, 6 dragúnskych, 7 švališérskych, 12 husárskych plukov a 4 hulánske pluky. Delostrelectvo malo 5 plukov poľného delostrelectva, 1 bombardovací pluk, raketovú stotinu a ďalšie delostrelecké útvary. Technické druhy vojska sa organizovali v zboroch, a to v ženijnom, mínerskom, sapérskom a pionierskom. Celkove v armáde slúžilo okolo 270 000 mužov, v prípade vojny mohla monarchia postaviť až 400 000 mužov. Táto organizácia i početný stav v podstate pretrvali až do revolúcie v roku 1848.

4 ZÁVER

Pustošivé koaličné vojny územie Slovenska prakticky obišli, bolo totiž len bočným vojnovým priestorom. Táto historická doba, ktorá sa začala na konci 18. storočia, ako aj následné obdobie prvej polovice 19. storočia, predstavuje v slovenských dejinách jednu z mimoriadne dôležitých etáp minulosti. Popri závažných hospodárskych a sociálnych premenách, ako sprievodných javoch prechodu od feudalizmu ku kapitalizmu a súčasne procesu formovania sa občianskej spoločnosti v Uhorsku, vystúpila do popredia aj národnostná otázka. Bola novým historickým javom, ktorého obsah určila francúzska buržoázna revolúcia vďaka deklarovaniu suverenity národa ako politického subjektu. Revolúcia vytvorila pojem moderného politického národa, ktorý sa však v habsburskej monarchii, a osobitne v Uhorsku stal zdrojom protirečivého vývoja vyúsťujúceho do následných národnostných rozporov.

Tradičný politický pojem „natio hungarica“, ktorý vyjadroval príslušnosť k privilegovaným vrstvám bez rozdielu etnického pôvodu, nadobúdala čoraz výraznejší

POZNÁMKY

nacionálny odtieň v podobe zdôrazňovania i presadzovania maďarského obsahu uhorskej štátnosti. Lojalita k štátu sa začala merať a stotožňovať prihlásením sa k tzv. štátotvornému národu aj prevzatím jazyka, tradícií a kultúry. Tento jav bol najbadaateľnejší v radoch privilegovaného obyvateľstva, a teda aj medzi šľachtou slovenského pôvodu. Táto pomerne početná trieda, či vrstva obyvateľstva - na Slovensku žilo okolo 200 000 šľachticov – ovplyvňovala i riadila život jednotlivých stolíc. Súčasne bola nositeľom konzervatívnych, ako aj liberálnych tendencií, ktoré sa antagonisticky prejavovali na jednej strane v sociálnej a politickej oblasti a na druhej strane v riešení národnostnej otázky. Ani predstavitelia liberálnej šľachty zväčša nedokázali vystúpiť z tieňa úzko maďarsky chápanej uhorskej štátnosti.

Po koaličných vojnách a po viedenskom kongrese sa však zároveň so spoločenskými premenami, a to najmä od 20. a 30. rokov 19. storočia, výrazne zmenila úloha a poslanie habsburskej armády, ktorá sa stala obrazne i doslova „policajom“ v monarchii aj v Európe. Tejto potlačovateľskej funkcii zodpovedala i prax, podľa ktorej sa už umiestnenie plukov prestalo kryť s ich doplnovacými okresmi. Redislokáciou plukov na území iných národov či národností, teda v etnicky cudzom prostredí monarchie, sa malo zabrániť tomu, aby miestne obyvateľstvo nenadväzovalo užšie kontakty s vojskom pri stále častejších pacifikačných a represívnych ozbrojených zásahoch.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV A ĎALŠIA ODPORÚČANÁ LITERATÚRA

AMORT, Č.: *Kutuzov a Napoleon na Moravě*. Praha : Horizont, 1971. 175 s.

AMORT, Č.: *Ruská vojska u nás v letech 1798 - 1800*. Praha : Naše vojsko, 1954. 385 s.

Bitva u Slavkova a válka roku 1805. Sborník dokumentů a studií k 200. výročí s předmluvou Olega Sokolova. Praha : Akcent, 2005. 560 s. ISBN 80-7268-361-6.

BLATNÝ, R.: *Napoleonská encyklopedie*. Praha : Aquarius, 1995. 348 s. ISBN: 80-902062-0-4.

BOBOKOVÁ, J.: Bratislavský mier – politické súvislosti a diplomatické pozadie. In: *Vojenská história*, roč. 10, 2006, č. 1, s. 23-28.

CSIKÁNY, T.: Uhorské jednotky v bitke pri Slavkove. In: *Vojenská história*, roč. 12, 2008, č. 1, s. 28-37.

DANGL, V.: *Bitky a bojiská v našich dejinách 2 : Od vzniku stálej armády po prvú svetovú vojnu*. Bratislava : Perfekt, 2007. 291 s. ISBN 978-80-8046-374-8.

DANGL, V. - KOPČAN, V.: *Vojenské dejiny Slovenska zv. II : 1526 – 1711*. Bratislava : MO SR, 1995. 224 s. ISBN 80-967113-2-8.

DANGL, V. - SEGEŠ, V.: *Vojenské dejiny Slovenska zv. III : 1711 – 1914*. Bratislava : MO SR, 1996. 241 s. ISBN 80-88842-02-6.

DANGL, V. - SEGEŠ, V.: *Vojvodcovia : 111 osobností vojenských dejín Slovenska*. Bratislava : Ottovo nakladateľstvo, 2011. 472 s. ISBN 978-80-7360-986-3.

DANGL, V. - VARGA, J. (ed.): *Armáda, mesto, spoločnosť od 15. storočia do roku 1918 : Vojenské, politické, hospodárske aspekty a súvislosti : Zborník príspevkov medzinárodnej vedeckej konferencie v Bratislave 14. - 15. novembra 2001*. Bratislava : VHÚ, 2002. 359 s.

DUPUY, R. E. - DUPUY, T. N.: *Harperova encyklopedie. Historie vojenství od roku 3500 př. Kr. do roku 1700 = Angl. orig.: The Harper encyclopedia of military history* *The Harper Encyklopedie*. Praha : Forma, s. r. o., 1996. 672 s.

HRUBALA, M.: Podpísanie Bratislavského mieru 27. decembra 1805. In: *Vojenská história*, roč. 10, 2006, č. 1, s. 29-45.

JOHNSON, P.: *Napoleon*. Brno : Barrister & Principal, 2003. 168 s. ISBN 80-86598-52-7.

LUPTÁK, M.: Slováci v habsburskej armáde. In: *Historická revue*, roč. 5, 1994, č. 6, s. 12-14.

POLIŠENSKÝ, J.: *Napoleon a srdce Evropy*. Praha : Svoboda, 1971. 280 s.

PROCHÁZKA, Z. a kol.: *Vojenské dějiny Československa II. díl (od roku 1526 do roku 1918)*. Praha : Naše vojsko, 1986. 592 s.

SAS, A.: *Vojna a mier v Bratislave v roku 1805*. Bratislava : Pokrok, 1946. 78 s.

SEGEŠ, V. a kol.: *Slovensko - Vojenská kronika*. Bratislava : Perfekt, 2007. 200 s. ISBN 978-80-8046-381-6.

SEGEŠ, V.: Uhorské branné sily v kontexte koaličných napoleonských vojen. In: *Evropa 1805 : Sborník prací V. mezinárodního napoleonského kongresu, Brno 26. - 28. září 2005*. Brno : Československá napoleonská společnost, 2006, s. 649-660.

SLEZÁK, T.: Rakúsky pomocný zbor na ťažení v Rusku roku 1812. In: *Vojenská história*, roč. 5, 2001, č. 3, s. 3-30.

ŠPIRKO, D. - LUPTÁK, M.: Obrana bratislavského predmestia vo francúzsko-rakúskej vojne z roku 1809. In: *Vojenská história*, roč. 6, 2002, č. 1, s. 3-28.

UHLÍŘ, D.: *Bitva tří císařů : Slavkov/Austerlitz 1805*. Brno : AVE, 1995. 136 s. ISBN 80-900941-7-1.

UHLÍŘ, D.: Evropa roku 1805 a válka třetí protifrancouzské koalice. In: *Vojenská história*, roč. 10, 2006, č. 2, s. 24-30.

UHLÍŘ, D.: *Slunce nad Slavkovem*. Praha : Akcent, 1984. 472 s. ISBN 978-80-7268-777-0.

POZNÁMKY

VYČISLÍK, A.: Napoleonské vojny a Bratislava. In: *Bratislava IV.- spisy mestského múzea*, Bratislava, 1969, s. 209-256.

WINTR, S.: *Napoleon Bonaparte a jeho soupeři*. Praha : Libri, 2007. 365 s. ISBN 978-80-7277-349-7.

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. Spoločenské zmeny v Európe vyvolané francúzskou buržoáznou revolúciou.
2. Zmeny vo vojenstve, ktoré priniesla francúzska buržoázna revolúcia.
3. Účasť našich slovenských predkov v koalíčných a napoleonských vojnách.
4. Popíšte ako sa koalíčné a napoleonské vojny dotkli územia Slovenska.
5. Charakteristika Napoleona Bonaparteho ako štátnika a vojaka.

Vojenská symbolika

Symbol je objekt v tvare písaného textu, grafického obrazu, zvukového vyjadrenia alebo konkrétneho materiálneho predmetu, ktorý zastupuje nejaký iný jav, činnosť, predmet alebo skutočnosť. Symboly sú všeobecnejšie a jednoduchšie ako objekt, ktorý reprezentujú a sú vytvárané na základe historickej asociácie alebo dohody.

Vojenské symboly sa viažu k prostrediu ozbrojených síl. V širšom chápaní medzi vojenské symboly patria, okrem iných, aj nasledovné:

Znak

Bojová zástava

Odznak

Medaila

Vojenský ceremoniál

ISBN 978-80-970322-7-2

9 788097 032272